

Євтушенко А. С.
Державний торговельно-економічний університет
Науковий керівник: Нікітенко В. М., к.ю.н., доц.,
доцент кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу
Державний торговельно-економічний університет,

ПОЛІГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК ДОКАЗ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У сучасній кримінальній юстиції дедалі більшої уваги набуває питання використання поліграфічного дослідження як одного з інструментів збирання інформації, що потенційно може впливати на встановлення істини у кримінальному провадженні. Поліграф, відомий як детектор брехні, є сучасним технічним засобом, що дозволяє фіксувати фізіологічні реакції людини на певні стимули, і активно застосовується в правоохоронній та судовій практиці для з'ясування обставин подій або перевірки достовірності отриманої інформації.

Відповідно до Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України, затвердженої Наказом МВС від 13.11.2017 № 920 термін «поліграф» трактується як спеціальний психофізіологічний пристрій, призначений для безпечної для людини реєстрації щонайменше п'яти окремих фізіологічних реакцій – таких як дихання, серцево-судинна діяльність, електропровідність шкіри та рухова активність - у відповідь на певні психологічні стимули, що застосовуються за спеціальною методикою [1].

Згідно з ухвалою Києво-Святошинського районного суду Київської області від 30.07.2021 у справі № 369/16145/18 поліграф визначається як різновид психофізіологічного обладнання, що застосовується у вигляді багатоканальної методики, яка дозволяє фіксувати зміни у психофізіологічних реакціях людини у відповідь на спеціально підготовлені психологічні стимули. Вважається, що результати, отримані під час опитування з використанням поліграфа, дають змогу отримати орієнтовну інформацію та виявити приховані відомості, які можуть мати значення для розслідування або перевірки фактів [2].

Голова Національної асоціації поліграфологів Ведмідь В.А. зазначає, що поліграфічні дослідження слід розглядати як вид науково-дослідної діяльності. Така діяльність потребує наявності спеціальної освіти, підтвердженої відповідними офіційними документами, а також практичних навичок і

обов'язкового дотримання встановлених методик проведення досліджень. Водночас він наголошує, що поліграфічні дослідження не потребують обов'язкового ліцензування чи патентування та не відносяться до медичної діяльності. Їх проведення не вимагає спеціальних дозволів і може здійснюватися в межах звичайної підприємницької діяльності. Важливо, що тестування на поліграфі проводиться лише за добровільною згодою особи [3]. На нашу думку, відсутність ліцензування створює ризики для якості досліджень через можливу діяльність непрофесіоналів. Тому важливо запровадити стандарти і контроль кваліфікації, щоб забезпечити об'єктивність і правомірність застосування поліграфа у практиці.

Дослідження з використанням поліграфа поділяються на два основні типи: по-перше, стандартні тести, які проводять державні або приватні поліграфологи для розслідування правопорушень, кадрового відбору або вирішення особистих питань; по-друге, психологічні експертизи з поліграфом, що здійснюються в рамках кримінальних, цивільних, адміністративних або господарських справ і результати яких можуть слугувати доказами.

Відповідно до ст. 84 Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК України), доказами у кримінальному провадженні визнаються фактичні дані, отримані у встановленому законом порядку, на підставі яких уповноважені особи (слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд) встановлюють наявність або відсутність обставин, що мають значення для справи. Процесуальними джерелами доказів є показання, документи, речові докази та висновки експертів [4]. Оскільки результати, отримані за допомогою поліграфа, не входять до передбаченого переліку джерел доказів, вони не можуть визнаватися самостійними доказами в суді. Натомість такі дані можуть використовуватись як орієнтовна інформація, що спрямовує подальше розслідування та допомагає у зборі процесуально допустимих доказів. Саме тому в довідці за результатами дослідження із застосуванням поліграфа зазвичай зазначається, що отримані висновки є орієнтовними, вірогідними, не мають доказової сили та потребують додаткової перевірки. Разом з тим згідно зі ст. 94 КПК України усі зібрані докази мають оцінюватися з точки зору їх належності, допустимості, достовірності та взаємозв'язку. Отже, повне ігнорування судами

результатів поліграфа можливе лише за умови обґрунтованого пояснення причин відхилення таких даних у конкретній справі.

Результати дослідження з використанням поліграфа можуть набувати статусу доказу в кримінальному провадженні лише в тому випадку, якщо таке дослідження оформлене як судова експертиза. Проведення цієї експертизи регламентується нормами КПК України, Законом України «Про судову експертизу» [5], а також Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень», затвердженої Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 [6]. Йдеться про так звану «судову психофізіологічну експертизу з використанням поліграфа». Сама експертиза є дослідження, що проводиться судовим експертом, який має володіти необхідними знаннями та практичними навичками, а її результати оформлюються у вигляді офіційного результату - висновком експерта. Її призначення не є обов'язковим і здійснюється виключно на розсуд суду чи слідчого судді.

Отже, підсумовуючи можемо дійти висновку, що поліграфічні дослідження, за умови належного виконання та інтерпретації результатів кваліфікованими фахівцями, можуть суттєво підвищити ефективність слідчих (розшукових) дій, знизити ризик хибних звинувачень та сприяти встановленню істини у справі. Однак критично важливо, щоб дані, отримані з використанням поліграфа, розглядалися виключно як допоміжний інструмент, а не як остаточний доказ вини чи невинуватості особи. У слідчо-судовій практиці має бути дотриманий баланс між науково-технічним прогресом та принципами верховенства права і презумпції невинуватості. Використання поліграфа не повинно підміняти собою комплексний аналіз доказів, а має доповнювати його, посилюючи аргументацію в межах чинного законодавства. З огляду на це, доцільно було б на законодавчому рівні чітко врегулювати порядок призначення, проведення та оцінки результатів поліграфічних досліджень у кримінальному провадженні, що підвищило б правову визначеність та забезпечило єдність судової практики.

Список використаних джерел

1. Інструкція про порядок використання поліграфів у Національній поліції України : Затверджено Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 13 листопада 2017 року № 920. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1472-17#Text>
2. Ухвала Києво-Святошинського районного суду Київської області від 30 березня 2021 р. у справі № 369/16145/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97737172>
3. Ведмідь В.А. Законодавство в сфері поліграфа. Публікація на сайт: *Національна асоціація поліграфологів України* [Електронний ресурс]. URL: <https://polygraph.ua/zakonodavstvo/>
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
5. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII. *Відомості Верховної Ради України*, 1994, № 28, ст.232. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
6. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Затверджено Наказом Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 р. № 53/5 (у редакції Наказу Міністерства юстиції України від 26 грудня 2012 р. № 1950/5). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>